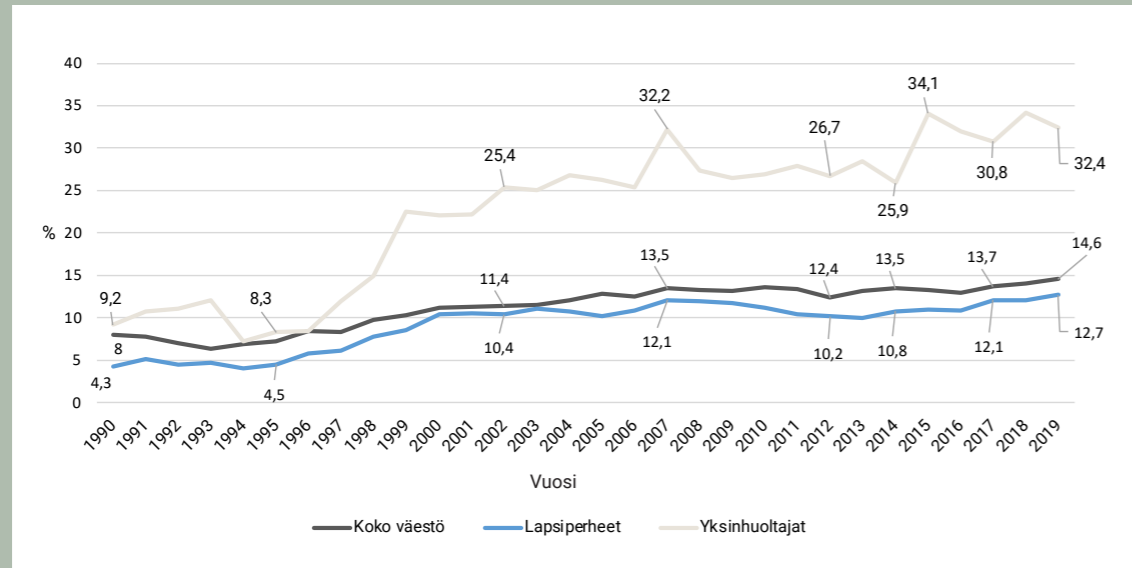

Taulukko 1: Pienituloisuusasteen kehitys Suomessa vuosina 1990–2019 (%)

Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=1795-8121. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 28.5.2021]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/tjt/meta.html>.

det ja vähäinen koulutus sekä tulonsiirtojen suhteellisen tason heikentyminen. Lähes joka kolmannessa köyhäksi lukeutuvassa perheessä oli työtön huoltaja vuonna 2016. Matalaa koulutustasoa vaativien työpaikkojen määrä on viime vuosikymmeninä vähentynyt merkittävästi ja tämä osin ylläpitää lapsiperheköyhyyttä, sekä lisää riskiä sen ylisukupolvisuudelle.

Suhteellinen tuloköyhyys ei ole kaikkein luotettavin mittari köyhyyden kokemusten, todellisten resurssien ja materiaalsen puutteen todentamiseksi. Kansainvälinen vertailu tämän mittarin avulla on hyvin ongelmallista, koska se ei ota huomioon esimerkiksi maakohtaisia päivähoiton ja terveydenhuollon kuluja tai verotusta, jotka vaikuttavat käytettävissä olevaan tuloon. Nykyisin lapsiperheköyhyyttä pyritään tarkastelemaan monipuolisemmin ottamalla huomioon aineellinen hyvinvointi, terveys, tur-

vallisuus, koulutus, sekä sosiaaliset suhteet. Nämä kuvaavat kokonaisvaltaisemmin lasten kokemia puutteita ja käytössä olevia resursseja.

Varallisuuserot ovat Suomessa kasvaneet pitkään samalla kun kulutuskeskeisyys on lisääntynyt. Perheen taloudellinen niukkuus on yhteydessä lasten ja nuorten sosiaaliseen osallistumisen ja hyvinvoinnin vajeisiin. Keväällä 2020 alkaneen koronapandemian vaikutuksia lapsiperheiden taloudelliseen tilanteeseen on toistaiseksi vaikea arvioida tarkasti. Sosiaali-, sekä terveyspalveluiden saatavuudessa on ollut merkittäviä vaikeuksia ja lisääntyneet lomautukset, sekä epävarmuudet työelämässä ovat koskettaneet erityisesti lapsiperheitä. Pitkittyessään epidemia lisää lapsiperheiden köyhyysriskiä ja heikentää perheiden hyvinvointia.

Lähteet, katso sivu XX.

Lapsen kokeman köyhyyden yhteys ohjattuun harrastamiseen, ystävyys-suhteisiin ja elämäntyytyväisyyteen Turussa

Enna Toikka, Leena Haanpää ja Johanna Kallio

Johdanto

Lapsudentutkimuksen yleistymisen on myötävaikuttanut siihen, että lasten köyhyyttä tarkastellaan yhä useammin lasten itsensä tuottaman tiedon avulla.¹ Lasten kokemuksia köyhyydestä on tärkeä tutkia, sillä lapsuudenperheen taloudellisen niukkuuden tiedetään kytkeytyvän yksilön aikuisuuden asemien lisäksi hänen kokemuksiinsa ja hyvinvointiinsa jo lapsuudessa. Perheen taloudellisen tilanteen tiedetään kansainvälisen tutkimuksen mukaan heijastuvan lapsen subjektiiviseen hyvinvointiin.² Myös kotimaisen tutkimuksen perusteella tiedetään, että köyhien perheiden lapsilla on matalampi elämäntyytyväisyys kuin hyvin toimeentulevien perheiden lapsilla.³ Lapsuus on itsessään arvokas elämänvaihe, eikä se ole vain valmistautumista aikuisen rooliin tulevaisuudessa. Lapsiköyhyyden käsittely lasten arkikokemusten kautta korostaakin lasten kokemusten tärkeyttä jo kuluvaan ajassa. Tässä luvussa tarkastelemme Turussa kerättyä kyselyllä, miten lasten kokema köyhyys kytkeytyy harrastamiseen, ystävyys-suhteisiin sekä elämäntyytyväisyyteen. Käytämme elämäntyytyväisyyttä koetun hyvinvoinnin mittarina, jolla tarkoitamme lapsen itsearvioimaa tyytyväisyyttä elämäänsä⁴. Tutkimme lasten harrastamisen ja ystävyys-suhteiden roolia koetun köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden mahdollista yhteyttä välittävänä tekijänä. Tulkitsemme harrastamisen ja ystävyys-suhteiden olevan osa nykypäivän lasten sosiaalista osallisuutta.

Lapsen kokeman köyhyyden käsitteellinen tausta

Suomen verrattain nopea elintason nousu on mahdollistanut lapsiväestön enemmistön korkean hyvinvoinnin tason. Vaikka iso osa lapsista elää taloudellisesti turvattua elämää, on Suomessa edelleen lapsiköyhyyttä. Köyhyys koskettaa nyky-Suomessa vuosittain useampaa kuin joka kymmenettä lasta. Lapsiköyhyyssaste lähti nousuun vuoden 1994 jälkeen saavuttaen huippunsa vuonna 2007, jonka jälkeen se on pysytellyt suhteellisen tasaisena koko 2000-luvun. Lapsia koskevaa köyhyyttä mitataan yleisimmin suhteellisella tulometodilla, jonka mukaan köyhäksi lapsiperheeksi määrittyy, mikäli perheen käytettävissä olevat tulot jäävät alle 60 prosenttiin väestön keskituloista. Lapsiköyhyydellä viitataan tällaisissa perheissä asuvien lasten osuuteen koko lapsiväestöstä.⁵

Vauriissa yhteiskunnissa, kuten Suomessa, köyhyyden ymmärretään olevan luonteeltaan suhteellista. Suhteellinen köyhyys määrittyy toimintamahdollisuuksien puutteeksi osallistua ympäröivän yhteiskunnan toimintaan tavanomaisella tavalla.⁶ Köyhyyttutkimuksen määritelmät on kuitenkin kehitetty aikuisten lähtökohdista käsin, eivätkä ne usein ota kantaa siihen, mitä sosiaaliset normit vallitsevasta elämäntyylistä tai aktiviteeteista tarkoittavat lasten näkökulmasta. Köyhyyden vaikutuksia lasten arjessa voidaan lähestyä materiaalisien puutteen kautta, jossa tiettyjen hyödykkeiden puutteen ajatellaan olevan yhteydessä yksilön mahdollisuuksiin osallistua ympäristön tavanomaisena pidettyyn toimintaan. Main ja Bradshaw⁷ ovat luoneet Townsendin⁸ aikuisväestön materiaalista puutetta kuvaavan indikaattorin pohjalta lapsille soveltuvan mittarin, jossa lapset ovat itse arvioineet tiettyjen kulutushyödykkeiden välttämättömyyttä. Mittariin on näiden arvioiden perusteella sisällytetty lasten arkielämän kannalta keskeisiä tavaroita ja hyödykkeitä, joiden puuttuessa yksilön katsotaan kärsivän materiaalisesta puutteesta.⁹ Länsimaissa kulutusyhteiskunnissa tietynlaisten tavaroiden omistamisen ajatellaan olevan lasten vertaisryhmiin kuulumisen ja sosiaalisen osallisuuden edellytys¹⁰ ja lapsille köyhyys näyttäytyy erityisesti sosiaalisena ilmiönä.¹¹ Tavanomaisena pidetyt elämäntavat tai elämäntyyli ovat aika- ja paikkasidonnaisia, mikä luo tarpeen päivittää käsityksiä lasten kokemasta köyhyydestä kuhunkin aikaan ja kulttuuriseen kontekstiin sopivalla tavalla.

Edellä kuvatut mittarit kotitalouden tuloista tai materiaalisista resursseista eivät tavoita köyhyyden kokemusta, jota voidaan kartoittaa kysymällä esimerkiksi vanhempien subjektiivisia kokemuksia perheen toimeentulosta tai menojen kattamisesta tuloilla.¹² Edellä mainittujen mittareiden haasteeksi nousee kuitenkin niiden kykenemättömyys tavoittaa köyhyyden arkikokemuksia lasten näkökulmasta. Vanhempien arviot ovat aina toisen käden tietoa, jolloin lapsen oma näkemys voi jäädä piiloon. Lisäksi tiedetään, että lapset ja vanhemmat voivat painottaa elämän eri ulottuvuuksia hyvinvoinnin tuottajina toisistaan poikkeavilla tavoilla¹³, joten on perusteltua olettaa, etteivät käsitykset köyhyydestä ole aina täysin yhteneväisiä. Objektiiiset tulomittarit jättävät huomiotta myös sen, etteivät kotitalouden tulot välttämättä jakaudu tasaisesti perheenjäsenten kesken.¹⁴ Vanhempien tiedetään suojelevan lapsiaan köyhyyden kielteisiltä vaikutuksilta muun muassa asettamalla lasten kulutustarpeet omiensa edelle.¹⁵ Perheen sisäiseen resurssien jakoon vaikuttaa erilaisten perhemuotojen, kuten uusperheiden yleistymisen, jonka

seurauksena lapsikohtaisten köyhyyssmittareiden tarve korostuu.¹⁶ Lasten köyhyyttä tutkittaessa on siis kysyttävä asiaa lapselta itseltään: Millaiseksi hän arvioi oman ja perheensä taloudellisen tilanteen?

Lasten köyhyykokemukset harrastamisen, ystävyysuhteiden ja elämäntyytyväisyyden valossa

Mahdollisuus harrastaa kytkeytyy keskeisesti lasten hyvinvointiin. Harrastusten tiedetään tukevan lasten sosiaalisia taitoja ja osallisuutta, koulumenestystä ja mielenterveyttä. Lisäksi harrastaminen on yhteydessä korkeampiin arvioihin elämäntyytyväisyydestä ja koetusta terveydestä. Harrastamiseen liitetään lisäksi lukuisia lapsen kasvua ja kehitystä tukevia tekijöitä, ja se suojaa riskikäyttäytymiseltä ja syrjäytymiseltä. Se täyttää yhteisöön ja ryhmään kuulumisen tarpeita, luo sosiaalisia suhteita ja kasvattaa sosiaalista pääomaa. Harrastaminen kehittää taitoja, joita tarvitaan koulussa ja myöhemmin työelämässä, kuten sinnikkyyttä, yhteistyötaitoja, kykyä itenäisyyteen ja ohjeiden seuraamiseen. Vapaa-ajallaan harrastavat lapset menestyvät koulussa paremmin, minkä lisäksi heillä on kunnianhimoisemmat kouluttautumistavoitteet ja parempi työmarkkina-asema aikuisuudessa.¹⁷ Iso osa tutkimuksista liittyy harrastamisen myönteiset hyvinvointivaikutukset nimenomaan ohjattuun harrastamiseen.¹⁸ Köyhyys voi rajoittaa mahdollisuuksia harrastaa ohjatusti erilaisten osallistumismaksujen ja välinekulujen muodossa, mikä saattaa uhata myönteisten vaikutusten välittymistä heikommassa asemassa oleville lapsille.¹⁹

Perhetaustalla on yhteys lasten vapaa-ajanviettoon: lasten harrastaminen on yleisempää perheissä, joiden vanhemmilla on korkea sosioekonominen asema sekä materiaalisia ja ajankäytöllisiä resursseja lasten harrastusten tukemiseen. Perhetausta on yhteydessä harrastamisen määrän lisäksi sen muotoon: korkeasti koulutettujen ja hyvätuloisten vanhempien lapset osallistuvat muita useammin ohjattuihin harrastuksiin, kun taas matalamman sosioekonomisen aseman taustoista tulevat lapset viettävät vapaa-aikaansa vapaamuotoisemmin ja useammin keskenään, esimerkiksi nuorisotaloilla tai vastaavassa toiminnassa.²⁰ Länsimaissa ilmiö näyttäytyy hyvin samankaltaisena kulttuurisesta kontekstista riippumatta.²¹ Lisäksi esimerkiksi amerikkalaisessa seurantatutkimuksessa on osoitettu, että aiemmin pienet sosioekonomisen aseman mukaiset erot harrastamisessa ovat kasvaneet merkittävästi ajassa.²²

Lasten harrastamista ja siihen liittyvää eriarvoisuutta on mahdollista tutkia monenlaisista viitekehysistä käsin. Lasten liikuntaharrastuksia voidaan tarkastella esimerkiksi terveystieteellisestä näkökulmasta ja keskittyä sosioekonomisiin syihin, joiden vuoksi osa lapsista harrastaa liikuntaa enemmän kuin toiset.²³ Liikuntaharrastukset ymmärretään tällöin terveystieteellisen viitekehysistä käsin. Sen sijaan sosiaaliteollinen tutkimus käsittelee harrastamisen hyvinvointivaikutuksia usein koulumenestyksen ja sosiaalisen pääoman kautta. Harrastamisen sosioekonomisia eroja tarkastelevien tutkimusten viitekehys rakentuu tyyppillisesti Bourdieu'n²⁴ teoriaan erilaisten pääomien periytyvyydestä ja uusintamisesta sukupolvelta toiselle. Yksi tällaisista tutkimuksista on Lareau²⁵ etnografinen seurantatutkimus, jossa hän on selvittänyt, miten perheen sosioekonominen tausta ohjaa amerikkalaislasten vapaa-ajanviettoa. Hänen mukaansa

kasvatusihanteet selittävät harrastamisen sosioekonomisia eroja. Keskiluokkaiset vanhemmat korostavat strukturoitujen, aikuisten ohjaamien harrastusten roolia, joiden ajatellaan kehittävän lasta, kun taas työväenluokkaiset vanhemmat painottavat ”luonnollista kasvatusta”. Lareaun²⁶ mukaan ohjattu harrastaminen kerryttää sellaisia tietoja ja taitoja, joita tarvitaan erilaisissa instituutioissa, kuten koulussa ja työelämässä toimimisessa. Tyypillisesti keskiluokkaisten vanhempien lapset saavat kerrytettyä harrastuksissa syntyvää sosiaalista pääomaa sekä oppivat keinoja luovia esimerkiksi koulumaailmassa ja hankkivat näin itsekkin korkean koulutuksen.

Kuvaukset kasvatusihanteiden eroista käsittelevät ilmiötä usein angloamerikkalaisessa kontekstissa. Sen sijaan pohjoismaisissa tutkimuksissa on löydetty viitteitä siitä, että vanhemmat luokkataustastaan riippumatta jakavat samoja harrastamista koskevia ideaaleja: niiden nähdään tukevan lasten sosiaalisia taitoja, terveellisiä elämäntapoja ja tarjoavan mielekäästä ja kehittävästä tekemisestä vapaa-ajalla.²⁷ On siis mahdollista, etteivät harrastamisen sosioekonomiset erot johdu kasvatusihanteiden erilaisuudesta, vaan erojen taustalla on muita tekijöitä, kuten eriävät taloudelliset ja ajankäyttöiset resurssit. Esimerkiksi Sjödinin ja Romanin²⁸ haastattelemat ruotsalaisvanhemmat toivat esiin perheen ajankäyttöiset haasteet; etenkin työväenluokkaiset vanhemmat kokivat, että työaikojen joustamattomuus asetti esteitä lasten harrastustoiminnan mahdollistamiselle. Lapset harrastavat myös Pohjoismaissa vähemmän perheissä, joiden vanhemmat ovat pienituloisia ja matalammin koulutettuja.²⁹ Pelastakaa Lapset –järjestön teettämässä kyselyssä selvisi, että Suomessa pienituloisten perheiden lapset kokevat harrastusmahdollisuutensa heikoiksi selvästi hyvätuloisia lapsia useammin.³⁰ Lisäksi jopa kolmasosa yläkouluikäisistä nuorisista raportoi heitä kiinnostavien liikuntaharrastusten maksavan liikaa.³¹ Vastaavanlaisia tuloksia taloudellisen eriarvoisuuden merkityksestä etenkin liikunnan harrastamiselle on löydetty myös muissa aiheesta tehdyissä selvityksissä.³²

Kun lapsilta itseltään on kysytty heidän köyhyyskokemuksistaan, on selvinnyt, että epäsuotuisat seuraukset hyvinvoinnille näkyvät ennen kaikkea lasten ja nuorten sosiaalisissa suhteissa. Köyhien perheiden lapsilla voi olla vaikeuksia tulla hyväksytyksi vertaissuhteissa, he viettävät vähemmän aikaa ystäviensä kanssa vapaa-ajalla, heillä on vähemmän ystäviä sekä kasvanut riski joutua kiusatuksi.³³ Köyhyden kytkeytymistä lasten sosiaaliseen elämään on pyritty kuvaamaan erityisesti laadullisissa tutkimuksissa pääsääntöisesti kahden eri mekanismin kautta: taloudellinen niukkuus rajoittaa yhtäältä konkreettisia osallistumismahdollisuuksia rahan puutteen vuoksi ja toisaalta lapsi voi tulla vertaisryhmässään syrjityksi, koska ei omista ”oikeanlaisia” tavaroita tai leluja päästäkseen mukaan porukkaan.³⁴ Harrastaminen tarjoaa tärkeän areenan lasten ja nuorten ystävyysuhteiden luomiselle, jota köyhyys voi puolestaan hankaloittaa. Harrastamisen on ajateltu toimivan perheen korkeamman tulotason ja lapsen ystävyysverkostojen välisenä linkkinä.³⁵ Tähän viittaisi myös liikuntaharrastusten motiiveja selvittänyt pitkittäistutkimus, jossa nuoret itse mainitsivat sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen yhtenä keskeisenä motivaationa harrastamisen jatkamiselle.³⁶

Köyhistä taustoista tulevien lasten matalamman elämäntyytyväisyyden on kansainvälisissä vertailuissa todettu olevan universaali ilmiö,³⁷ joka näkyy myös Suomessa.³⁸ Mekanismeja, joiden kautta köyhyys on yhteydessä elämäntyytyväisyyteen, on kuitenkin tutkittu vähemmän.

Käsitlemme lasten harrastamista ja ystävyysuhteita koetun köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden väliin tulevana tekijänä, joiden oletamme toimivan suojaavina tekijinä. Ystävyysuhteet ja mahdollisuus osallistua mielekkäisiin harrastuksiin voivat tuottaa osallisuuden tunnetta ja näin ollen heijastua elämäntyytyväisyyteen. Perheen taloudellisen tilanteen merkitys lasten harrastamiselle on tunnustettu useissa kansallisissa raporteissa ja selvityksissä.³⁹ Lasten liikkumista käsittelevät selvitykset keskittyvät kuitenkin usein liikuntaharrastuksiin, joissa taloudellisen eriarvoisuuden näkökulma on melko harvinainen.⁴⁰ Toisaalta niissä tutkimuksissa ja selvityksissä, joissa huomioidaan kaikki harrastaminen, ei useinkaan erotella ohjattua ja vapaamuotoista harrastamista keskenään,⁴¹ vaikka kansainvälisten tutkimusten mukaan on perusteltua odottaa, että erot näkyvät nimenomaan ohjatun ja muunlaisen harrastamisen välillä.⁴² Ohjatun harrastamisen taloudelliseen eriarvoisuuteen keskittyvä tieteellinen tutkimus on Suomessa vähäistä siitä huolimatta, että etenkin liikuntaharrastusten hinta on kasvussa.⁴³ Kalliit kustannukset koetaan yhdeksi harrastamista estäväksi tekijäksi⁴⁴, joka liittyy epäilemättä erityisesti ohjattuihin harrastuksiin. Köyhyyden seuraukset näkyvät paitsi harrastamisessa myös lasten sosiaalisessa elämässä. Ne näyttäytyvät mm. vaikeutena liittyä vertaisryhmiin, vähäisenä ystävien määränä

Koronapandemia rajoitti myös lasten harrastusmahdollisuuksia. Keväällä 2020 lapset tempuilivat skeittiramppeilla Helsingin Herttoniemessä, sillä sisäliikuntapaikat oli suljettu. Kuva: Eweis Yehia / Helsingin kaupunginmuseo.

ja pahimmillaan jopa syrjintänä ja kiusaamisena. Kotimainen tutkimus siitä, mikä rooli köyhyydellä on lasten ja nuorten sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä, on kuitenkin hyvin rajattua.⁴⁵

Tutkimusasetelma

Tässä luvussa perehdymme siihen, miten lasten koettu köyhyys on yhteydessä harrastuksiin ja ystävyysuhteisiin sekä miten nämä ilmiöt kytkeytyvät heidän elämäntyytyväisyyteensä Turussa. Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Miten koettu köyhyys on yhteydessä lasten harrastamiseen, ystävyysuhteisiin ja elämäntyytyväisyyteen?
2. Miten lasten harrastaminen ja ystävyysuhteet muuttavat mahdollista koetun köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden välistä yhteyttä?

Aineistona käytämme lapsilta itseltään kerättyä EVIVA-kyselyaineistoa vuodelta 2015. EVIVA on Turun kaupungin vuosina 2011–2015 toteuttama ennaltaehkäisevä virikkeellisen vapaa-ajan toimintaohjelma, jonka yhteydessä teetettyyn kyselyyn vastasivat turkulaiset nuoret ja lapset taloudelliseen eriarvoisuuteen, hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin ja vapaa-ajan viettämiseen liittyviin teemoihin. Tutkimus toteutettiin verkkoavusteisena kyselytutkimuksena vuosiluokilla 3, 6 ja 9. Aineisto kerättiin kouluissa maaliskoukokuussa 2015 oppituntien aikana tutkijan tai tutkimusavustajan ohjauksessa. Vastajilla oli mahdollisuus kysyä ohjeita tutkijoilta kyselyn aikana. Kyselyn perusjoukkona ovat neljän turkulaisen palvelualueen 3.-, 6.- ja 9.-luokkalaiset lapset ja nuoret (Nummi-Halinen, Pansio-Perno, Runosmäki-Raunistula ja Varissuo-Lauste). Alueista esimerkiksi Halinen, Pansio-Perno, Varissuo sekä Lauste ovat keskuskaupungin laitamilla sijaitsevia alueita, joissa asuu keskimäärin enemmän pienituloista, matalasti koulutettua sekä maahanmuuttajaväestöä. Toisaalta tiettyjen suuralueiden sisällä on hajontaa väestön sosioekonomisten tekijöiden suhteen, sillä edellä mainitut tekijät eivät korostu Nummen tai Raunistulan alueilla. Nummi-Halisen ja Runosmäki-Raunistulan suuralueilla koettu taloudellinen toimeentulo on turkulaisittain keskimääräistä.⁴⁶ Tutkimuksessa tavoiteltiin alueellisena otoksena 100 oppilasta kustakin vuosiluokasta, noin 300 vastaajaa/palvelualue. Vastajien määrä oli 1084 (91 % ikäluokkien alueellisesta kokonaismäärästä vuonna 2015). Vaikka saatavat tulokset eivät ole yleistettävissä kaikkiin turkulaisiin lapsiin ja nuoriin, tarjoaa aineiston riittävä koko (N=1084) mahdollisuuden tarkastella tutkittavien ilmiöiden välisiä yhteyksiä. Emme ole niinkään kiinnostuneita siitä, kuinka yleistä esimerkiksi lasten harrastaminen, ystävien riittävä määrä, elämäntyytyväisyys tai taloudellinen niukkuus on Turussa, vaan pikemminkin näiden ilmiöiden välisiä tilastollisista yhteyksistä. Oletamme lisäksi, että näiden yhteyksien tarkastelu tuottaa tietoa ylipäänsä suomalaisesta kontekstista, vaikkakin aineisto on kerätty kaupungissa, jossa esimerkiksi lasten harrastusmahdollisuudet ovat monipuolisemmat kuin maaseutumaisissa kunnissa.

Lasten harrastustoiminta on monissa angloamerikkalaisissa maissa läheisesti kytköksissä koulun yhteydessä harrastamiseen, kun taas Pohjoismaissa harrastaminen tapahtuu tyypillisesti koulun ulkopuolella, esimerkiksi yhdistysten kautta.⁴⁷ Näin ollen ilmiöstä ja siihen liittyvästä taloudellisesta eriarvoisuudesta ei ole kovin paljon suomalaisen kulttuuriseen kontekstiin sopivaa tieteellistä tutkimusta. Ymmärrämme harrastamisen kouluajan ulkopuolella tapahtuvana vapaa-ajanvieton muotona, joka voi olla luonteeltaan joko ohjattua tai vapaamuotoista. Aiemmissä tutkimuksissa harrastaminen on jaoteltu ohjattuun, vapaamuotoiseen harrastamiseen tai harrastamattomuuteen. Lisäksi osa tutkimuksista tekee eron urheilu- ja muiden harrastusten välille. Ohjattu harrastaminen voi sisältää esimerkiksi urheilu-, kulttuuri- sekä yhdistystoimintaa, kun taas vapaamuotoisen tai organisoimattoman harrastamisen on ajateltu sisältävän kodin ulkopuolisen sosiaalisen kanssakäymisen ja esimerkiksi nuorisotalotoiminnan.⁴⁸ Keskitymme tarkastelemaan eroja ohjatun ja vapaamuotoisen harrastamisen välillä, sillä tarkoituksena ei ole eritellä harrastamisen laatua, vaan sen ohjattua tai organisoimatonta luonnetta. Tämän luvun keskiössä on lasten ohjattuun harrastamiseen liittyvä taloudellinen eriarvoisuus. Aiempien tutkimusten mukaan keskiluokkaiset vanhemmat painottavat tyypillisesti ohjattuja harrastuksia, jotka tapahtuvat aikuisen valvonnassa tilanteissa, ja työväenluokkaiset ja pienituloiset vanhemmat puolestaan lasten keskenään viettämää organisoimatonta vapaa-ajanviettoa.⁴⁹

Kyselyyn vastanneilta lapsilta kysyttiin, kuinka usein he osallistuivat tiettyihin aktiviteetteihin. Vastausvaihtoehdot olivat: ”Joka päivä tai melkein joka päivä”, ”Ainakin kerran viikossa”, ”Joskus, mutta en joka viikko” sekä ”En koskaan tai hyvin harvoin”. Määrittelimme vastaajan harrastavan tiettyä aktiviteettia, jos hän osallistui siihen vähintään viikoittain. Yhdistimme siis kaksi ensimmäistä ja viimeistä vastausluokkaa keskenään (0=ei harrasta, 1=harrastaa). Ohjattuja harrastuksia kyselyssä edustivat urheilun tai liikunnan harrastaminen, laulaminen, bänditoiminta tai soittimen soittaminen sekä teatteri-, näyttely- tai sirkusharrastukset. Näiden aktiviteettien kohdalla käytetty kysymyksenasettelu (mm. väittämässä käytetty sana ”Harrastan”) ohjasi vastaajaa arvioimaan nimenomaan ohjattua harrastamista. Vapaamuotoista ajanviettoa olivat puolestaan ulkoilu, tietokoneella tai pelikonsolilla pelaaminen, piirtäminen tai maalaaminen, käsitöiden tekeminen, puutyöt tai askartelu tai teknisten asioiden, kuten mopon tai tietokoneen korjaus. Sosiaalisia suhteita arvioitiin ystävyysuhteiden riittävyyden perusteella. Vastajille esitettiin väittämä ”Minulla on tarpeeksi ystäviä”, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”Melkein aina”, ”Usein”, ”Silloin tällöin” ja ”Harvoin tai ei koskaan”. Yhdistimme kaksi ensimmäistä ja kaksi jälkimmäistä vastausvaihtoehtoa keskenään (0= ei riittävästi ystäviä, 1=ystäviä riittävästi).

Elämäntyytyväisyydellä tarkoitetaan yksilön itsensä arvioimaa yleistä tyytyväisyyttä elämänsä, jota mittaamme lapsille validoidulla Student’s Life Satisfaction Scale (SLSS) – elämäntyytyväisyyden mittarilla⁵⁰. Vastajilta kysyttiin kuinka samaa tai eri mieltä (”Täysin samaa mieltä” – ”Täysin eri mieltä”) he olivat viisiluokkaisella asteikolla elämäntyytyväisyyttä koskevista väittämistä. Väittämiä oli neljä: ”Olen tyytyväinen elämäni”, ”Koen olevani onnellinen”, ”Elämäni on kaikki asiat hyvin” ja ”Nautin elämästä”. Vastauksista luotiin summamuuttuja,⁵¹ jota käytetään analyseissä jatkuvana muuttujana. Mittarin arvojen kasvaessa kasvaa myös elämäntyytyväisyys.

Tarkastelemme koettua köyhyyttä kahden eri mittarin avulla, jotta tavoitamme ilmiön moninaisuuden. Koetun köyhyyden mittareina käytämme lapsen arviota perheen taloudellisesta tilanteesta ja omista käyttövaroista. Lapsen käytössä oleva raha ei ole yleisesti käytössä oleva lapsiköyhyyden mittari, ja on mahdollista, ettei se kuvaa täsmällisesti lapsen käyttövarojen puutetta, koska kaikki lapset eivät välttämättä saa omaa rahaa käyttöönsä perheen taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Toisaalta esimerkiksi lapsen saamaa viikkorahaa käytetään osana mittaria, jolla kerätään tietoa lasten kokemasta materiaalisesta puutteesta.⁵² Käytämme kahta eri mittaria, koska tutkimusten mukaan perheen taloudelliset resurssit eivät aina jakaudu perheenjäsenien kesken tasan, johtuen esimerkiksi vanhempien pyrkimyksistä kompensoida pieniä tulojaan lapsiin kuluttamalla tai toisaalta erilaisten perhemuotojen poikkeavasta tavasta jakaa perheen sisäisiä taloudellisia resursseja.⁵⁵ Vastaajilta kysyttiin: ”Kuinka paljon perheelläsi on rahaa käytössä”, jonka vastausluokat olivat: ”Paljon”, ”Kohtuullisesti”, ”Vähän” tai ”En osaa sanoa”. Kysymyksen ”Koetko, että sinulla on käytössäsi omaa rahaa...” vastausvaihtoehdot olivat ”Paljon”, ”Kohtuullisesti”, ”Vähän”, ”Ei yhtään” tai ”En osaa sanoa”. Kummankin muuttujan kaksi ensimmäistä luokkaa sekä luokat ”Vähän” ja ”Ei yhtään” yhdistettiin keskenään kaksiluokkaiseksi muuttujaksi mielekkäiden vertailujen tekemiseksi. Kummankin kysymyksen vastausluokka ”En osaa sanoa” poistettiin niissä analyysissä, joissa sen mukana pitäminen tapausten pienen määrän vuoksi olisi estänyt mielekkäiden tilastollisten testien tekemisen.

Aineistoa analysoidaan luvussa kuvailevilla menetelmillä sekä logistisella ja lineaarisella regressioanalyysillä. Tarkastelemme analyysissä ensin koetun köyhyyden yhteyttä lasten ohjattuun harrastamiseen ja ystävyysuhteiden riittävyyteen. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan, mikä rooli lasten harrastuksiin osallistumisella ja ystävyysuhteilla on koetun köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden välisessä yhteydessä. Kontrollioimme edellä kuvattuja yhteyksiä sellaisten tekijöiden mukaan, joiden on aiemmissa kotimaisissa tutkimuksissa havaittu olevan yhteydessä harrastamiseen, ystävyysuhteisiin ja elämäntyytyväisyyteen. Tällaisia tekijöitä ovat lapsen sukupuoli, ikä, maahanmuuttotausta, perherakenne sekä vanhempien työmarkkina-asema (ks. taulukko 5 liitteissä).⁵⁴

Tulokset

Tarkastelemme taulukossa 1 vähintään viikoittain ohjatusti harrastavien lasten prosentuaalisia osuuksia köyhyysmuuttujien mukaan. Lisäksi tarkastelemme niiden lasten osuutta, jotka arvioivat heillä olevan riittävästi ystävyysuhteita perheen taloudellisen tilanteen ja lapsen oman käyttörahan mukaan.

Lasten ohjatussa harrastamisessa oli eroja koetun köyhyyden mukaan sekä perheen että lapsen tasolla; ne lapset, joiden perheillä tai itsellään oli vähän rahaa, harrastivat ohjatusti vähemmän kuin hyvätuloisemmat vastaajat (73,6 vs. 88,3 prosenttia perheen taloudellisen tilanteen mukaan ja 78,2 vs. 89,1 prosenttia lapsen oman käyttörahan mukaan). Tulokset saavat tukea aiemmasta tutkimustiedosta, jonka mukaan lasten ohjattu harrastaminen on vähäisempää per-

heissä, joissa on niukat taloudelliset resurssit.⁵⁵ Näissä perheissä taloudellisten resurssien rajallisuus lisäsi todennäköisyyttä harrastaa vapaamuotoisesti tai jäädä jopa kokonaan vaille harrastamisesta. Koettu köyhyys näkyi myös kokemuksessa ystävien riittävästä määrästä; etenkin ne lapset, joiden perheellä oli heikko taloudellinen tilanne, kokivat ystävien määrän riittämättömäksi verrattuna hyvätuloisten perheiden vastaajiin (68.9 vs. 83.6 prosenttia), mikä saa tukea aiemmista perheen taloudellista tilannetta ja lapsen sosiaalisen elämän yhteyttä kuvanneista tutkimuksista.⁵⁶

Tarkastelemme seuraavaksi koetun köyhyyden yhteyttä ohjattuun harrastamiseen ja ystävyysuhteisiin tarkemmin. Otamme lisäksi huomioon myös muut ilmiöitä mahdollisesti selittävät kontrollimuuttujat, kuten lapsen sukupuolen ja iän, maahanmuuttotaustan, perherakenteen sekä vanhempien työmarkkina-aseman,⁵⁷ jotka kontrolloidaan seuraavissa analyysissä (ks. tarkemmin taulukko 5 liitteissä).

Perheen heikko taloudellinen tilanne sekä lapsen omien käyttövarojen vähäisyys yksittäin tarkasteltuina selittivät vähäisempää osallistumista ohjattuihin harrastuksiin. Näiden tekijöiden yhteys vähäisempään harrastamiseen säilyi, kun huomioitiin kontrollimuuttujien merkitys. Perheen ja lapsen oman taloudellisen tilanteen merkitys ei siis muuttunut, vaikka kummankin ilmiön yhteyttä harrastamiseen tarkasteltiin edellä mainittujen tekijöiden mukaan (mallit 1 ja 2). Yhteys ohjattuun harrastamiseen säilyi vielä silloinkin, kun huomioitiin samaan aikaan sekä perheen koetun köyhyyden että lapsen omien käyttövarojen merkitys (malli 3). Perheen taloudellisen tilanteen yhteys harrastamiseen kuitenkin hävisi, kun tarkasteltiin kaikkien tekijöiden yhteyttä harrastamiseen samassa mallissa (4). Perheen taloudellisen tilanteen tilastollinen merkitsevyys heikkeni mitä enemmän otettiin huomioon muiden mahdollisten tekijöiden merkitys ohjatulle harrastamiselle. Lapsen oman rahan merkitys kuitenkin säilyi yhteistarkastelussa, mikä saattaa kertoa siitä, ettei lapsen omien varojen määrä ole niin riippuvainen vanhempien

Taulukko 1: Ohjatusti harrastavien ja riittävästi ystäviä omaavien lasten osuudet köyhyysmuuttujien mukaan, % (N).

	Harrastaa ohjatusti	Ystäviä riittävästi
Perheen käytössä rahaa		
Paljon	88.3 (787)	83.6 (753)
Vähän	73.6 (53)	68.9 (51)
Eos/puuttuva	76.5 (78)	78.4 (80)
Omaa rahaa käytössä		
Paljon	89.1 (685)	84.0 (657)
Vähän	78.2 (190)	76.1 (185)
Eos/puuttuva	81.1 (43)	80.8 (42)

Taulukko 2: Logistinen regressioanalyysi ohjattua harrastamista selittävistä tekijöistä, raportoitu vetosuhteet $Exp(B)$, p -arvot sekä selitysasteet.

	Yksittäistarkastelut	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Perheen käytössä rahaa				
Paljon (ref.)	1.00	1.00		1.00
Vähän	0.369***	0.434**		0.496*
Eos/puuttuva	0.429***	0.451**		0.474**
Omaa rahaa käytössä				
Paljon (ref.)	1.00		1.00	1.00
Vähän	0.440***		0.453***	0.512***
Eos/puuttuva	0.527***		0.580	0.758
Kontrollimuuttujat		vakioitu	vakioitu	
N	1065	1048	1048	1065
Nagelkerke R		0.088	0.092	0.048

p -arvot: *** ≤ 0.001 , ** ≤ 0.01 , * ≤ 0.05

Taulukko 3: Logistinen regressioanalyysi ystävyysuhteiden riittävyyttä selittävistä tekijöistä, raportoitu vetosuhteet $Exp(B)$, p -arvot sekä selitysasteet.

	Yksittäistarkastelut	Malli 1	Malli 2
Perheen käytössä rahaa			
Paljon (ref.)	1.00	1.00	
Vähän	0.436**	0.511*	
Eos/puuttuva	0.715	0.736	
Omaa rahaa käytössä			
Paljon (ref.)	1.00		1.00
Vähän	0.607**		0.605**
Eos/puuttuva	0.799		0.825
Kontrollimuuttujat		vakioitu	vakioitu
N	1077	1062	1062
Nagelkerke R		0.038	0.040

p -arvot: *** ≤ 0.001 , ** ≤ 0.01 , * ≤ 0.05

tuloista kuin voisi ajatella. Vanhemmat voivat esimerkiksi kompensoida perheen pienituloisuutta asettamalla omat kulutustarpeensa taka-alalle ja panostamalla lapsiinsa.⁵⁸ On mahdollista, etteivät muuttujat mitata täysin päällekkäisiä ilmiöitä.

Tarkastelemme seuraavaksi koetun köyhyyden yhteyttä lasten ystävyysuhteisiin huomioiden analyysien kontrollimuuttujat. Koettu köyhyys oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä lasten kokemukseen ystävyysuhteiden riittävyydestä. Yksittäisinä tekijöinä sekä perheen heikko taloudellinen tilanne että lapsen omien käyttövarojen vähäisyys selittivät tyytymättömyyttä ystävyysuhteiden määrään. Yhteydet säilyivät, kun näitä tarkasteltiin yhdessä kontrollimuuttujien kanssa, mutta lapsen oman rahan yhteys hävisi kahden köyhyysmuuttujan yhteistarkastelussa (malli 3) ja toisaalta perheen taloudellisen tilanteen yhteys hävisi kaikkien muuttujien yhteistarkastelussa (malli 4). Saattaa olla, että ystävyysuhteita selittävät ensisijaisesti muut tekijät, johon mallien matalat selitysasteetkin voisivat viitata. Toisaalta on huomionarvoista, että vähäinen oma käyttöraha oli mallin muut muuttujatkin huomioiden yhteydessä tyytymättömyyteen ystävien määrästä (4). Tulos saattaa kertoa siitä, että mahdollisuus ystävyysuhteisiin ja sitä kautta osallisuuteen rakentuu useista tekijöistä, joista riittävä taloudellinen toimeentulo on vain yksi osa kokonaisuudesta.

Taulukko 4: Lineaarinen regressioanalyysi elämäntyytyväisyyttä selittävistä tekijöistä⁵⁹. Raportoitu standardoidut regressiokertoimet (β), p -arvot sekä korjatut selitysasteet.

	Yksittäistarkastelut	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 4	Malli 5
Perheen käytössä rahaa						
Vähän	-0.252***	-0.193***	-0.190***	-0.169***	-0.166***	-0.139***
Eos/puuttuva	-0.069*	-0.058	-0.053	-0.046	-0.043	-0.043
Omaa rahaa käytössä						
Vähän	-0.264***	-0.208***	-0.203***	-0.189***	-0.185***	-0.193***
Eos/puuttuva	-0.026	-0.012	-0.011	-0.010	-0.009	-0.022
Ohjattu harrastaminen						
Ei	-0.101***		-0.052		-0.037	-0.030
Ystävien riittävyys						
Ei	-0.334***			-0.300***	-0.298***	-0.288***
Kontrollimuuttujat						vakioitu
N	1058	1058	1058	1058	1058	1055
Korjattu R^2		0.101	0.103	0.189	0.190	0.216

Köyhyyden tiedetään aiemman kansainvälisen tutkimuksen perusteella olevan yhteydessä lapsen elämäntyytyväisyyteen.⁶⁰ Yhteyden väliintulevia tekijöitä on kuitenkin tutkittu vain vähän. Harvoissa määrällisissä tutkimuksissa on tarkasteltu harrastamisen ja lapsen sosiaalisten suhteiden merkitystä lapsen kokeman köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden väliselle yhteydelle.⁶¹ Tarkastellaan, mikä on koetun köyhyyden rooli elämäntyytyväisyyden selittäjänä ja muuttuuko mahdollinen köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden välinen yhteys, kun otetaan huomioon harrastamisen ja ystävyysuhteiden merkitys.

Koettu köyhyys sekä perheen taloudellisella tilanteella että lapsen omilla käyttövaroilla mitattuna selitti lapsen matalampaa elämäntyytyväisyyttä. Myös harrastaminen selitti elämäntyytyväisyyttä: ohjattuihin harrastuksiin osallistuvilla lapsilla oli tilastollisesti merkitsevällä tasolla korkeampi elämäntyytyväisyys kuin vapaamuotoisesti harrastavilla tai lapsilla, joilla ei ollut lainkaan harrastuksia. Tulokset saavat tukea aiemmasta tutkimustiedosta, jonka mukaan ohjattu harrastaminen heijastuu myönteisesti elämäntyytyväisyyteen⁶² sekä hyvinvointiin elämän eri osa-alueilla.⁶³ Harrastamisen yhteys elämäntyytyväisyyteen kuitenkin hävisi, kun huomioitiin sekä perheen taloudellisen tilanteen että lapsen omien käyttövarojen merkitys yhdessä (malli 2). Koetun köyhyyden yhteys lapsen elämäntyytyväisyyteen säilyi silti tilastollisesti merkitsevänä. Ohjattuihin harrastuksiin osallistuminen ei siis muuttanut koetun köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden välistä yhteyttä. Koetun köyhyyden rooli lapsen matalamman elämäntyytyväisyyden selittäjänä on merkittävä. On mahdollista, että heikko taloudellinen tilanne määrittelee niin voimakkaasti köyhyyden vaikutuspiirissä olevan lapsen elämän eri osa-alueita, ettei ohjattu harrastaminen riitä nostamaan elämäntyytyväisyyden tasoa.

Lapsen kokemus ystävyysuhteiden riittävästä määrästä selitti korkeampaa elämäntyytyväisyyttä sekä yksittäin tarkasteltuna että yhteistarkastelussa köyhyysmuuttujien kanssa (malli 3). Tulos saa tukea aiemmista tutkimuksista, joissa käsitellään taloudellisten resurssien heijastumista lasten sosiaalisten suhteiden kautta elämäntyytyväisyyteen.⁶⁴ Ystävyysuhteiden yhteys säilyi myös silloin, kun sen merkitystä tarkasteltiin koetun köyhyyden ja harrastamisen kanssa samanaikaisesti (malli 4) sekä näiden lisäksi kontrollimuuttujien kanssa tarkasteltuna (malli 5). On kuitenkin huomionarvoista, että ystävyysuhteiden huomioiminen ei poistanut koetun köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden välistä tilastollista merkitsevyyttä vaan ainoastaan pienensi yhteyttä kuvaavia estimaatteja.

Johtopäätökset

Vapaa-ajanvietto on osa lapsen arkielämää, joka ei ole häntä ympäröivien instituutioiden, kuten koulun raamittamaa. Harrastaminen ja ystävyysuhteet ovat keskeisiä kouluikäisen lapsen vapaa-ajan ja sosiaalisen elämän elementtejä, joita tarkastelemalla päästään lapsen arkikokemusten tasolle. Etenkin ohjatulla harrastamisella on lukuisia tärkeitä hyvinvointivaikutuksia lapsille.⁶⁵ Harrastuksissa luodaan ja ylläpidetään sosiaalisia suhteita, jotka itsessään toimivat mo-

tivaationa harrastusten jatkamiselle.⁶⁶ Ystävyysuhteilla puolestaan on merkittävä rooli lasten ja nuorten elämäntyytyväisyyden selittäjinä.⁶⁷ Lasten harrastusten taloudelliset kustannukset ovat kuitenkin olleet kasvussa⁶⁸, mikä voi luoda maaperää taloudellisen eriarvoisuuden nousulle ja uhata köyhien lasten mahdollisuuksia osallistua tavanomaisena pidettyyn elämäntyyliin. Tutkimme tässä luvussa, miten turkulaislasten ja -nuorten köyhyyskokemukset heijastuivat ohjattuun harrastamiseen, ystävyysuhteisiin sekä elämäntyytyväisyyteen vuonna 2015 lapsilta itseltään kerätyn EVIVA-kyselyaineiston perusteella. Lisäksi olimme kiinnostuneita ohjatusta harrastamisesta ja lasten ystävyysuhteista mahdollisina suojaavina tekijöinä koetun köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden välisessä yhteydessä.

Tulosten mukaan köyhyyden seuraukset näkyivät monin tavoin lasten arkielämässä: lapset, joiden perheillä oli heikko taloudellinen tilanne ja lapsilla, joilla itsellään oli vain vähän käytörahaa, harrastivat ohjatusti vähemmän kuin hyvätuloiset lapset. Vastaavanlaisia tuloksia on saatu etenkin liikuntaharrastusten suhteen.⁶⁹ Taloudellisesti heikommassa asemassa olevien perheiden lapset olivat myös parempituloisia tyytymättömämpiä ystäviensä määrään. Aihetta on tutkittu erityisesti lapsiköyhyyden laadullisen tutkimuksen saralla, jossa köyhyyden nähdään paikantuvan nimenomaan lasten sosiaaliseen elämään.⁷⁰ Myös tämän tutkimuksen tuloksia voidaan peilata lasten sosiaalisen osallisuuden tärkeyden näkökulmasta. Lapset, jotka eivät voi taloudellisen aseman vuoksi harrastaa, saattavat jäädä yleisen elämäntavan ja kokemuspiirin ulkopuolelle, mikä voi puolestaan vaikuttaa vertaisryhmiin kiinnittymiseen ja sosiaalisiin suhteisiin, jotka pahimmillaan voivat johtaa ulkopuolisuuden tunteeseen ja syrjintään. Toisaalta on hyvä huomioida, että perheen taloudellisen tilanteen merkitys ohjatulle harrastamiselle ja ystävyysuhteiden riittävyydelle hävisi, kun otettiin huomioon muut kontrollitekijät. Sen sijaan lapsen oman rahan yhteys pysyi tilastollisesti merkitsevänä vakioinneista huolimatta. Tulos on hieman yllättävä, koska perheen taloudellisen tilanteen voisi olettaa liittyvän suuremmin nimenomaan harrastusten rahoittamiseen vanhempien kautta, kun taas ystävien kanssa vietettyyn aikaan saattaa etenkin nuorten kohdalla vaikuttaa myös omat kulutusmahdollisuudet. On mahdollista, että lapset ovat käsittäneet käytössään olevat rahat esimerkiksi viikkorahaa laajemmin kaikkena vanhempien lapsilleen antamana rahallisena panostuksena. Tällöin kysymys voi kuvata laajemmin perheen sisäistä resurssienjakoa, joka ei ole täysin sidottu vanhempien tulotasoon. Lapsilähtöisen köyhyydetiedon vahvistaminen edellyttäisikin lapsille suunnattujen köyhyysmitareiden validointitutkimuksen lisääntymistä.

Harrastamisen ja ystävyysuhteiden lisäksi myös elämäntyytyväisyyden taso oli erilainen taloudellisesta tilanteesta riippuen: lapset, joiden perheessä tai joilla itsellään oli vain vähän rahaa käytössä, arvioivat sen hyvätuloisista taustoista tulevia lapsia tilastollisesti merkitsevästi matalammaksi. Vastaavanlaisia tuloksia on saatu kansainvälisissä tutkimuksissa⁷¹, mutta lasten elämäntyytyväisyyttä selittävien köyhyyskokemusten tieteellinen tutkimus on ollut Suomessa toistaiseksi vähäistä.⁷² Yksittäisten yhteyksien lisäksi tarkasteltiin useiden tekijöiden samanaikaista yhteyttä lapsen elämäntyytyväisyydelle. Näin saatiin selville, onko ohjatulla harrastamisella tai ystävyysuhteilla koetulta köyhyydeltä suojaava rooli elämäntyytyväisyyden näkö-

kulmasta, ja toisaalta, onko yhteys kiinni joistakin muista kontrollimuuttujista. Päätuloksena nousi esiin ystävyys-suhteiden merkittävä rooli korkeammalle elämäntyytyväisyydelle, kun taas ohjatun harrastamisen yhteys hävisi, kun kontrolloitiin muut mahdolliset tekijät. Tyytyväisyys ystävyys-suhteiden määrään toimi suojaavana tekijänä köyhyyden ja elämäntyytyväisyyden välisessä yhteydessä, mutta tästä huolimatta myös koetun köyhyyden yhteys säilyi tilastollisesti merkitsevällä tasolla, kun ystävyys-suhteiden merkitys oli vakioitu. Ystävyys-suhteiden rooli köyhistä taustoista tulevien lasten elämäntyytyväisyydelle on siis merkittävä, mutta ei poista täysin köyhyyskokemusten ja elämäntyytyväisyyden välistä yhteyttä, joka säilyi vahvana muiden tekijöiden kontrollointien jälkeenkin. Muutamissa määrällisissä tutkimuksissa on käsitelty köyhien lasten sosiaalisten suhteiden merkitystä hyvinvointikokemuksille,⁷³ mutta vain harva tutkimus on keskittynyt mallintamaan lasten sosiaalisten suhteiden roolia väliintulevana tekijänä, jonka kautta köyhyys on yhteydessä kielteisiin hyvinvointikokemuksiin.⁷⁴ Tämä tutkimus tuottaa tietoa kotimaisesta kontekstista ja vahvistaa aiempia havaintoja siitä, että lasten sosiaaliset suhteet ovat tärkeä linkki koetun köyhyyden ja matalamman hyvinvoinnin tason välillä. Tutkimustulosten tulkintaa rajoittaa kuitenkin oletus siitä, että kaikki lapset ja nuoret halusivat harrastaa ohjatusti. Joskus harrastamattomuus voi olla myös valinta, mutta toisaalta tulokset taloudellisen aseman mukaisista eroista harrastamisessa kertovat, että valinnanmahdollisuudet eivät jakaudu tasan kaikkien kesken. Tätä tukee muun muassa viimeisimmän Pelastakaa Lapset ry:n selvityksen⁷⁵ tulokset, joiden mukaan taloudelliset syyt estävät lasten säännöllistä harrastamista huomattavasti useammin matalatuloisissa kuin parempituloisissa perheissä. Tulosten tulkintaa rajoittaa lisäksi se, ettei aineisto sen koosta (N=1084) huolimatta ole edustava otos 3, 6 ja 9. luokkalaisista turkulaislapsista ja nuorista, jonka vuoksi tuloksia tulee tulkita ja yleistää varoen.

Syy sille, miksi ystävyys-suhteiden ja elämäntyytyväisyyden välinen tilastollisesti merkitsevä yhteys säilyi vakiointien jälkeen ja harrastamisen yhteys ei puolestaan säilynyt, voi liittyä siihen, että harrastaminen tarjoaa mahdollisuuden ystävyys-suhteiden luomiselle ja sitä kautta elämäntyytyväisyyden korkeammalle tasolle, mutta ei automaattisesti johda siihen. Ystävyys-suhteiden luomisen voidaan nähdä olevan kuitenkin edellytys sosiaalisen osallisuuden toteutumiseksi. Saattaa olla, etteivät kaikki lasten harrastukset tuota samanlaisia yhteisöllisyyden tai osallisuuden kokemuksia, jota vasten on ymmärrettävää, että yhteys hyvinvointiin voi vaihdella. Lisätutkimus harrastamisen yhteydestä elämäntyytyväisyyteen olisi perusteltua, sillä harrastaminen oli yhteydessä korkeampaan elämäntyytyväisyyteen ennen muiden tekijöiden vakiointia. Onkin mahdollista, että harrastamisen yhteys elämäntyytyväisyyteen kulkee jonkin muun tekijän kautta.

Sekä ohjattu harrastaminen että riittävä ystävyys-suhteiden määrä tukevat lasten hyvinvointia, ja mahdollisuudet myönteisille vaikutuksille tulee turvata taloudellisesta asemasta riippumatta. Tässä tavoitteessa voi auttaa niin kutsuttu harrastamisen Suomen malli, joka pyrkii tasoittamaan taloudellisia eroja harrastamisessa takaamalla kaikille lapsille maksuttoman harrastuksen koulupäivän yhteydessä.⁷⁶ Lapset osallistuvat harrastuksiin Pohjoismaissa tyypillisesti

yhdistysten kautta, eikä koulua ole totuttu mieltämään harrastusympäristöksi, kuten angloamerikkalaisissa maissa.⁷⁷ Koulussa tapahtuva harrastaminen voisi kuitenkin tarjota tärkeän areenan myös lasten sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi. Tätä ajatusta tukee myös tuore tutkimus⁷⁸, joka osoittaa perheen heikon taloudellisen tilanteen heijastuvan kielteisesti lasten osallisuuden kokemukseen koulun luokkayhteisössä. Tutkijat esittävät ratkaisuksi sekä opetusohjelmaan kuuluvan että koulun yhteydessä tapahtuvan harrastustoiminnan lisäämistä, johon voisivat osallistua kaikki tulotasosta riippumatta.⁷⁹ Suoraan lasten sosiaaliseen osallisuuteen vaikuttamisen on nähty aiemmissa tutkimuksissa resurssitehokkaana ratkaisuna lasten taloudellisesta eriarvoisuudesta juontuvien ongelmien torjumiseksi.⁸⁰ Suomen malliin sisältyvän harrastustakuun onnistumisesta tarvitaan lisää tietoa, sillä vielä vuonna 2018 harrastustakuu tunnettiin kunnissa melko huonosti.⁸¹ Jatkossa on tärkeää saada lisää tutkimustietoa harrastustakuun kaltaisten kokeilujen seurauksista harrastamisen lisäksi myös lasten sosiaalisiin suhteisiin ja osallisuuden kokemuksiin. Lisäksi tarvitaan lisää tutkimusta harrastamisen eri konteksteista: heijastuvatko esimerkiksi maaseutumaisen ympäristön harrastusmahdollisuudet lasten ja nuorten hyvinvointiin suurempien välimatkojen vuoksi. Toisaalta myös kaupunkien sisäinen alueellinen eriarvoistumiskehitys voi tuottaa haasteita yhdenvertaisiin harrastusmahdollisuuksiin, joiden hyvinvointivaikutuksia olisi hyvä tutkia lähemmin.*

Liitteet

	Elämäntyytyväisyyden keskiarvo (asteikolla 0–20)	N	F-testi
Perheen käytössä rahaa			51.064
Vähän	14.40	70	
Kohtuullisesti	17.35	664	
Paljon	18.42	227	
Omaa rahaa käytössä			47.283
Vähän	15.78	235	
Kohtuullisesti	17.56	561	
Paljon	18.45	214	

p-arvot: *** ≤0.001, ** ≤0.01, * ≤0.05

Taulukko 6: Yksisuuntainen varianssianalyysi elämäntyytyväisyyden keskiarvoista perheen ja oman koetun taloudellisen tilanteen mukaan. Raportoitu vastaajaryhmien elämäntyytyväisyyden keskiarvot (N), F-testin ja Post Hoc-testien tulokset sekä p-arvot.

Taulukko 5: Analyysissä käytetyt koetun köyhyyden selittävät muuttujat ja kontrollimuuttujat, % (N).

	% (N)
Perheen käytössä rahaa	
Paljon	83.1 (917)
Vähän	6.7 (74)
Eos/ puuttuva tieto	10.2 (112)
Omaa rahaa käytössä	
Paljon	72.3 (797)
Vähän	22.4 (247)
Eos/ puuttuva tieto	5.3 (59)
Sukupuoli	
Tyttö	46.7 (510)
Poika	53.3 (583)
Luokka-aste	
3.luokka	37.4 (413)
6.luokka	36.0 (397)
9.luokka	26.6 (293)
Maahanmuuttotausta	
Syntynyt Suomessa	63.5 (700)
Vastaja tai vanhempi syntynyt ulkomailla	30.7 (339)
Eos / puuttuva tieto	5.8 (64)
Perherakenne	
Ydinperhe	65.2 (706)
Uusperhe	17.8 (193)
Yksinhuoltaja	17.0 (184)
Äidin työmarkkina-asema	
Käy töissä	73.0 (805)
Ei käy töissä	20.3 (224)
Eos/ puuttuva tieto	6.7 (74)
Isän työmarkkina-asema	
Käy töissä	70.9 (782)
Ei käy töissä	16.4 (181)
Eos/ puuttuva tieto	12.7 (140)